

بررسی رابطه بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره و مدیریت سود

محمد نمازی^۱
مجتبی سعیدی^۲

چکیده

منابع اصلی شرکت از طریق سهامداران و اعتباردهندگان تأمین می‌شود، اما پس از فراهم آوردن منابع، آنها نمی‌توانند به‌طور مستقیم در تصمیمات مدیریتی شرکت، تأثیرگذار باشند؛ در عوض مدیران شرکت را منصوب خواهند کرد. از آنجا که محاسبه سود بنگاه اقتصادی، متأثر از روش‌های برآوردی حسابداری و تهیه صورت‌های مالی به عهده مدیریت واحد تجاری است، مدیران به راحتی می‌توانند تصمیماتی اتخاذ کنند که در جهت منافع خودشان بوده، با منافع سهامداران در تضاد باشد (جنسن و مک‌لینگ^۱، ۱۹۷۶). بر این اساس هدف اصلی این پژوهش، بررسی رابطه بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. در پژوهش حاضر متغیر وابسته، مدیریت سود بوده، همچنین ویژگی‌های هیئت‌مدیره به‌عنوان متغیر مستقل از نظر اندازه اعضای هیئت‌مدیره، درصد اعضای غیرموظف نسبت به کل اعضای هیئت‌مدیره، دوگانگی وظیفه مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره، تغییر هیئت‌مدیره، دانش مالی هیئت‌مدیره، مالکیت مدیریتی و حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره بررسی شده است. برای آزمون فرضیه‌های این پژوهش از روش آماری رگرسیون تجمعی چندمتغیره در بسته نرم‌افزار آماری اسپس اس نسخه ۲۰ استفاده شده است. بر اساس نمونه‌های مشکل از ۳۲۹ سال-شرکت از بین شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹، نتایج حاصل نشان می‌دهد که از بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره، درصد اعضای غیرموظف نسبت به کل اعضای هیئت‌مدیره و حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره رابطه معنادار مثبتی با مدیریت سود وجود دارد. بین سایر ویژگی‌های هیئت‌مدیره با مدیریت سود رابطه معناداری مشاهده نشد.
واژگان کلیدی: ویژگی‌های هیئت‌مدیره، مدیریت سود، دانش هیئت‌مدیره.

۱. استاد حسابداری دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول)

Email: Mncmazi@rose.shirazu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه شیراز

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۴/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۷/۰۱

۱. مقدمه

با جدایی مالکیت از مدیریت در شرکت‌های بزرگ، این امکان برای مدیران به وجود آمده، تصمیماتی در جهت منافع خودشان اتخاذ کنند که با منافع سهامداران در تضاد باشد (ولی‌پور و خرم، ۱۳۹۰ به نقل از جنسن و مک‌لینگ، ۱۹۷۶). یکی از فرضیه‌های اصلی تنوری نمایندگی^۱ این است که کارگزار (مالک) و کارگزار (نماینده) تضاد منافع دارند. همچنین در تنوری‌های مالی فرض اساسی آن است که هدف اولیه شرکت‌ها افزایش ثروت سهامداران است، اما در عمل این‌گونه نیست؛ مدیران ممکن است همیشه کاملاً به دنبال منافع مالکان نباشند. ممکن است مدیر اطلاعات نادرست یا ناقص به سهامدار منتقل کند. این مورد زمانی اتفاق می‌افتد که مدیر تسایل دارد با دارا بودن اطلاعات خصوصی درباره چیزی که نفع وی را فراهم می‌سازد با مالک، قرارداد ببندد. این مورد را به اصطلاح، ((اثرات انتخاب نامطلوب)) می‌نامند (نمازی، ۱۳۸۴ به نقل از جید سل ال^۲، ۱۹۸۱). در حسابداری مدیریت با فرض منطقی بودن رفتار افراد، بیان می‌شود که همه افراد به دنبال حداکثرسازی ثروت خود هستند و مدیران نیز از این قاعده مستثنی نیستند. حال مدیران با توجه به آزادی عمل خود در استفاده از رویه‌های حسابداری، خواهان آگاهی از چگونگی تأثیر عوامل مذکور از جمله رویه‌های حسابداری بر ثروت خود خواهند بود تا آنها را در جهت منافع خود به کار گرفته، ثروتشان را تا حد ممکن افزایش دهند. افزایش ثروت مدیران می‌تواند با کاهش ثروت سایر گروه‌ها از جمله سهامداران همراه باشد (خانی، ۱۳۸۲). کافی^۳ (۲۰۰۳) گزارش می‌دهد از اوایل دهه ۱۹۹۰ مدیران گاه تلاش می‌کردند سودهای اضافی خود را در دوران رونق برای شناسایی مخفی کرده تا بعد بتوانند کاهش‌های نامطلوب را هموار کنند. با مطرح شدن جدی مدیریت سود، مقابله با مدیریت سود و روش‌های آن نیز مورد تحقیق قرار گرفت. پس از انجام تحقیقات متعدد و ارائه گزارش‌هایی مثل گزارش کمیته بلورینون^۴، کمیسیون بورس و اوراق بهادار در سال ۲۰۰۳ مجموعه‌ای از قوانین حاکمیت شرکتهای^۵ را تصویب کرد. پس از مطرح شدن مفاهیم حاکمیت شرکتهای و در بعضی موارد الزامی شدن سازوکارهای آن، محققان مسئله میزان اثرگذاری هر یک از این سازوکارها را در جوامع و بازارهای مختلف مطرح کردند و اینکه یک سازوکار به‌خصوص تا چه میزان بر مدیریت سود اثرگذار است. هدف در حاکمیت شرکتهای، برخورداری از یک هیئت‌مدیره

مؤثر و کاراست و دستیابی به این هدف نیز، مستلزم ارزیابی خصوصیات هیئت‌مدیره (به ویژه مطلوب) است (عباس‌زاده و منظرزاده، ۱۳۹۰).

از آنجا که هیئت‌مدیره رکن اساسی حاکمیت شرکتی است؛ بنابراین، در این پژوهش به دنبال بررسی رابطه بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره به‌عنوان یکی از ساز و کارهای حاکمیت شرکتی روی مدیریت سود هستیم. سؤال مطرح‌شده این است که: آیا متفاوت بودن خصوصیات هیئت‌مدیره شرکت‌ها با مدیریت سود شرکت رابطه دارد؟ یعنی ویژگی‌هایی از جمله: ((تعداد اعضای هیئت‌مدیره، استقلال هیئت‌مدیره، دوگانگی وظیفه مدیرعامل، دانش مالی هیئت‌مدیره، تغییر در اعضای هیئت‌مدیره، مالکیت مدیریتی و حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره)) ارتباطی با مدیریت سود شرکت دارد؟ و بیشترین رابطه، مربوط به کدام یک از ویژگی‌های هیئت‌مدیره است؟

این پژوهش می‌تواند اهمیت فراوانی در زمینه حاکمیت شرکتی و نقش مدیریت سود ایفا کند. با دستیابی به جواب این سؤال‌ها می‌توان اقدام‌های مناسب‌تری برای بهبود عملکرد شرکت به عمل آورد و سهامداران را به انتخاب هیئت‌مدیره مطلوب‌تر هدایت کرد.

در ادامه این تحقیق، مبانی نظری پژوهش، پیشینه و فرضیه‌های پژوهش، روش پژوهش، جامعه و نمونه آماری، تعریف متغیرهای پژوهش، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها، یافته‌های پژوهش، بحث و نتیجه‌گیری و منابع و مآخذ ارائه می‌شود.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲.۱. مدیریت سود

تئوری نمایندگی و مسائل مربوط به جدایی مالکیت از مدیریت، رفتار فرصت‌طلبانه مدیران (کارگزاران) را در مورد افزایش ثروت خود نسبت به هزینه مالکان (کارگزاران) توجیه می‌کند. اعتماد زیاد به ارقام حسابداری انگیزه‌ای قوی برای مدیران ایجاد می‌کند تا سود را به نفع خود دستکاری کنند. نبود تقارن اطلاعات میان مدیریت و افراد برون‌سازمانی از جمله سرمایه‌گذاران، یکی از مسائل بارز در حوزه‌های مختلف به‌ویژه بازار سرمایه است. به بیان ساده، نبود تقارن اطلاعاتی بیانگر آن است که همگان به‌طور

یکسان به اطلاعات، دسترسی ندارند و مدیریت، بنا به موقعیت خود اطلاعات بیشتری نسبت به دیگران دارد. نبوده تقارن اطلاعات، عامل اصلی هدایت مدیران به سمت مدیریت سود است (آمبروسه و بیان، ۲۰۱۰). به نظر لویت^۱، سود ممکن است متقلبانه مدیریت شود. این گونه رفتارهای متقلبانه برای تأمین انگیزه‌های مدیر، منجر به کاربرد نادرست از اصول پذیرفته‌شده حسابداری^۲ می‌شوند. ماهیت حسابداری تعهدی^۳ نیز به مدیر اختیار زیادی برای تعیین سود هر دوره گزارش می‌دهد. به‌طورکلی مدیران، کنترل فراوانی بر زمان‌بندی وقوع اقلام هزینه (مثل تبلیغات و مخارج تحقیق و توسعه) دارند و تا حدودی هم می‌توانند زمان شناسایی درآمدها را تغییر دهند (مثل فروش نسبه) یا تأخیر در شناسایی را از طریق ایجاد ذخیره (تئو، ولج و ونگ، ۱۹۹۸) دنبال کنند. کمیسون بورس و اوراق بهادار (۲۰۱۳)، کاربرد نامناسب اصول پذیرفته‌شده حسابداری و طرح ناقص این اصول را از دلایل مدیریت سود می‌داند و طرح ناقص اصول مذکور را مؤثرتر از کاربرد نامناسب این اصول در مدیریت سود می‌داند.

نمازی و خوانسالار (۲۰۱۱)، به بررسی رفتار هموارسازی سود در شرکت‌های رو به رشد و شرکت‌های به دنبال افزایش ارزش پرداختند. نتیجه پژوهش نشان داد که هموارسازی سود در شرکت‌های رو به رشد بیشتر از شرکت‌های به دنبال افزایش ارزش است.

۲.۲. ویژگی‌های هیئت‌مدیره

ویژگی هیئت‌مدیره ممکن است تأثیر بسزایی در مدیریت سود داشته باشد. برخی از مهم‌ترین این ویژگی‌ها به شرح زیر است:

۲.۳. اندازه هیئت‌مدیره (تعداد اعضای هیئت‌مدیره)

اندازه هیئت‌مدیره به‌عنوان عنصری بااهمیت در ویژگی‌های هیئت‌مدیره مطرح است. وقتی هیئت‌مدیره‌ها بزرگ‌تر می‌شوند، احتمال دارد که اعضای مستقل بیشتری را با تخصص‌های ارزشمند در برگیرند (زی، ۲۰۰۳). از اعضای هیئت‌مدیره متخصص انتظار می‌رود که در جلوگیری یا محدود کردن رفتار فرصت‌طلبانه مدیریت (به عبارت دیگر مدیریت سود) بهتر عمل کنند. همچنین به احتمال زیاد هیئت‌مدیره‌های بزرگ‌تر،

مسئولیت‌هایی به هیئت‌مدیره تفویض می‌کنند (متون^{۱۳}، ۱۹۹۴). در قانون تجارت ایران نیز به این مطلب اشاره شده است. تعداد بهینه اعضای هیئت‌مدیره باید طوری تعیین شود که اعضای کافی برای پاسخگویی به وظایف هیئت‌مدیره و انجام وظایف مختلف آن وجود داشته باشد (حساس یگانه و همکاران، ۱۳۸۷). نمازی و منفرد (۱۳۹۰)، به بررسی تأثیر حدود عملیات شرکت بر ساختار هیئت‌مدیره در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این است که معیارهای حدود عملیات شرکت شامل: اندازه شرکت، عمر شرکت و نسبت بدهی بر معیارهای ساختار هیئت‌مدیره؛ یعنی اندازه هیئت‌مدیره، درصد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره، حضور یکی از اعضای غیرموظف در ریاست هیئت‌مدیره و حضور حداقل سه عضو غیرموظف در ترکیب هیئت‌مدیره شرکت‌های مورد بررسی، تأثیر معناداری ندارد. برخی از پژوهشگران رابطه مثبت و معناداری بین اندازه هیئت‌مدیره با مدیریت سود پیدا کرده‌اند (رشیدا و فیروزان، ۲۰۰۶؛ مشایخی، ۲۰۰۷) و برخی دیگر رابطه منفی و معناداری را یافته‌اند (بینسل و همکاران^{۱۴}، ۲۰۰۵؛ زی و همکاران^{۱۵}، ۲۰۰۳). برادپوری و همکاران^{۱۶} (۲۰۰۶)، هیچ ارتباطی بین این دو متغیر نیافته‌اند.

بر این اساس، فرضیه اول پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:
فرضیه اول: بین اندازه هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد.

۲.۴. ترکیب هیئت‌مدیره (وجود اعضای غیرموظف در هیئت‌مدیره)

اعضای غیرموظف به دلیل اینکه مستقل از هیئت‌مدیره هستند، به‌عنوان یک عامل نظارتی به حساب می‌آیند (دیویدسون و همکاران^{۱۷}، ۲۰۰۵). همچنین اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره بر تصمیمات مدیران موظف نظارت دارند. در نتیجه ترکیب هیئت‌مدیره ممکن است بر عملکرد مالی شرکت‌ها اثرگذار باشد. در این صورت، اگر اکثریت اعضای هیئت‌مدیره را مدیران مستقل غیرموظف تشکیل دهد، هیئت‌مدیره از کارایی بیشتری برخوردار خواهد بود. تئوری نمایندگی برای افزایش استقلال هیئت‌مدیره از مدیریت، از این ایده پشتیبانی می‌کند که هیئت‌مدیره باید تحت اختیار مدیران بیرونی (غیراجرایی) باشد زیرا رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریت باید توسط مدیران غیراجرایی شرکت کنترل و نظارت شود (حساس یگانه و همکاران، ۱۳۸۷).

حساس یگان و یزدان‌باز (۱۳۸۶)، در پژوهشی به بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی بر کاهش مدیریت سود پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان می‌دهد که بین وجود مدیران غیرموظف در ترکیب هیئت‌مدیره، وجود نداشتن مدیرعامل شرکت به‌عنوان رئیس یا نایب‌رئیس هیئت‌مدیره، وجود حسابرسان داخلی در شرکت‌ها در ایران و مدیریت سود، رابطه معناداری وجود ندارد.

چتروو و همکاران^{۱۸} (۲۰۰۱)، دریافتند که هیئت مدیره مستقل، فعالیت مدیریت سود را محدود می‌کند. چانگ^{۱۹} و سان^{۲۰} (۲۰۰۸)، رابطه منفی معناداری بین استقلال هیئت‌مدیره و اقلام تعهدی غیرعادی یافتند. لین و وانگ^{۲۱} (۲۰۱۰)، در پژوهشی به بررسی رابطه ویژگی‌های هیئت‌مدیره با مدیریت سود در شرکت‌های تایوان پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین نسبت اعضای غیرموظف به کل اعضای هیئت‌مدیره با مدیریت سود وجود ندارد.

بر این اساس، فرضیه دوم پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:

فرضیه دوم: بین نسبت تعداد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت سود، رابطه معناداری وجود دارد.

۲.۵. دوگانگی وظیفه مدیرعامل

یکی دیگر از ویژگی‌های مهم هیئت‌مدیره، دوگانگی وظیفه مدیرعامل است. جدایی سمت مدیرعامل از ریاست هیئت‌مدیره یکی از موارد لازم سیستم کارآمد حاکمیت شرکتی بوده که موجب می‌شود هیئت‌مدیره بتواند به‌طور مستقل و به خوبی عملکرد مدیران را نقد و ارزیابی کند و زمینه را برای بهبود سازوکارهای کنترلی و نظارتی در شرکت فراهم آورد (لاپورتا و همکاران^{۲۲}، ۱۹۹۹). اگر دوگانگی از نظارت مؤثر ممانعت کند، ممکن است با استفاده بیشتر از اقلام تعهدی غیرعادی ارتباط یابد (کورنت و مارکوس^{۲۳}، ۲۰۰۸).

چانگ و سان (۲۰۰۸)، بر این عقیده‌اند که دوگانگی وظیفه مدیرعامل ممکن است مانع انجام وظیفه امانت‌داری هیئت‌مدیره در نظارت بر گزارشگری مالی شود و خطر تصمیم‌گیرنده نهایی بودن مدیرعامل در زمینه گزارشگری مالی را بالقوه افزایش دهد که

در نتیجه ممکن است هزینه نظارت بر رفتار مدیریت سود را نیز بالا ببرند. با این حال، تحقیقات تجربی زیادی در این باره صورت گرفته که در آنها ارتباط معناداری بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و مدیریت سود مشاهده نشده است (کورنت و مارکوس، ۲۰۰۸؛ دیویلسون و همکاران، ۲۰۰۵؛ رشید^{۲۲} و فیروزانا^{۲۳}، ۲۰۰۶)، اما آوایس گلزار و ونگ^{۲۴} (۲۰۱۱)، در پژوهش خود، ارتباط بین ویژگی‌های حاکمیت شرکتی و مدیریت سود را بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و مدیریت سود ارتباط معنادار مثبتی وجود دارد، بدین معنا که جدایی این دو وظیفه از یکدیگر باعث می‌شود مدیریت سود کاهش یابد. آقایی و چالاک^{۲۵} (۱۳۸۹)، در پژوهش خود رابطه معناداری بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و مدیریت سود یافت نکرده‌اند.

بر این اساس، فرضیه سوم پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:

فرضیه سوم: بین جدایی مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره از یکدیگر و مدیریت سود، رابطه معناداری وجود دارد.

۲.۶. دانش مالی هیئت‌مدیره^{۲۶}

هیئت‌مدیره برای نظارت بر مدیریت و مشارکت در تصمیم‌گیری، نیازمند مهارت‌های متنوع از قبیل: حسابداری، بانکداری و قانون است تا بتواند بر افزایش ارزش شرکت مؤثر باشد (هیلمن و پاتزول، ۲۰۰۱). فرض زیربنای این موضوع آن است که اعضای بدون تجربه حسابداری و مالی، توانایی کمتری در کشف مشکلات موجود در گزارشگری مالی دارند. همچنین وجود یک عنصر مالی باتجربه مسکن است سایر اعضا را نیز حساس و هوشیار کند. اعضای هیئت‌مدیره‌ای که دارای تجربه بانکداری هستند، بر فرایند حسابداری مالی شرکت نیز نظارت بیشتری دارند و عاملی بازدارنده برای انجام مدیریت سود هستند (زی و همکاران، ۲۰۰۳). کپلن^{۲۸} و میتون^{۲۹} (۱۹۹۴)، به این نتیجه دست یافتند، زمانی که شرکت‌ها عملکرد و سوددهی ضعیفی دارند، در ترکیب هیئت‌مدیره خود از مدیران مالی استفاده می‌کنند. حضور اعضای هیئت‌مدیره باسابقه مالی نیز ممکن است بر نظارت آنها تأثیر نااهمیتی داشته باشد، به طوری که بهتر دربند چگونه می‌توان سود را مدیریت کرد (زی و همکاران، ۲۰۰۳). پارک و شین^{۳۰} (۲۰۰۴)، شواهدی را یافتند که نشان می‌دهد حضور اشخاص باتجربه مالی در بین اعضای هیئت‌مدیره در زمانی

که شرکت با سود مدیریت‌نشده به اهداف خود نرسیده است، برای محدود کردن ارقام تعهدی غیرعادی ممکن است مفید باشد، اما حاقیزا و مورسلا^{۳۱} (۲۰۰۸) که در پژوهش خود به دنبال ارتباط بین استقلال و تجربه مالی هیئت‌مدیره با مدیریت سود بودند، ارتباطی بین تجربه مالی اعضای هیئت‌مدیره با مدیریت سود مشاهده نکردند.

بر این اساس، فرضیه چهارم پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:

فرضیه چهارم: بین دانش مالی هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد.

۲.۷. تغییر مدیریت

یکی دیگر از ویژگی‌های هیئت‌مدیره، گردش مدیران در سطوح بالاست. در مطالعات انجام‌شده در این خصوص، از متغیر گردش مدیران در سطوح بالا، به‌عنوان نشانه‌ای از کیفیت حاکمیت شرکتی استفاده می‌شود. فرض بر آن است که در صورت وجود نظام مطلوب حاکمیت شرکتی، مدیران ناکارآمد، قبل از اینکه موجب ضرر و زیان شرکت گردند از کار برکنار می‌شوند (حساس یگانه و باغومیان، ۱۳۸۵). مور^{۳۲} (۱۹۷۳)، با بررسی یک نمونه ۳۶ تایی که دارای تغییر مدیریت بودند و مقایسه آن با یک گروه کنترل ۱۰۰ تایی، نتیجه گرفت که میزان کاهش ارقام تعهدی اختیاری در سال تغییر در شرکت‌های دارای تغییر مدیریت، بیشتر از گروه کنترل بوده است. ایوت و شو^{۳۳} (۱۹۸۸)، به بررسی رابطه بین تغییر مدیران ارشد بر مدیریت سود و تأثیر ارقام تعهدی اختیاری پرداخته‌اند. یافته‌های آنها بیانگر این موضوع است که مدیران جایگزین به دنبال نسبت دادن عملکرد ضعیف در سال تغییر به مدیران پیشین هستند. اسدی و متی منجق تپه (۱۳۹۰)، در پژوهش خود به بررسی تأثیر تغییر مدیریت بر مدیریت سود در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج پژوهش آنها، مدیریت مثبت سود در سال قبل از تغییر مدیریت را تأیید کرده ولی شواهدی از مدیریت منفی سود در سال تغییر و مدیریت مثبت سود در سال بعد از تغییر ارائه نداده است.

بر این اساس، فرضیه پنجم پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:

فرضیه پنجم: بین تغییر در اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد.

۲.۸. درصد مالکیت مدیران^{۳۴}

مالکیت مدیران از سهام شرکت (مالکیت مدیریتی)، یکی از ویژگی‌های حاکمیت شرکتی در نظر گرفته می‌شود. فان^{۳۵} و وانگ (۲۰۰۲)، معتقدند اگر مدیران، سهام زیادی

از شرکت را در اختیار داشته باشند، به علت انگیزه‌های شخصی، صورت‌های مالی را آن گونه که می‌خواهند تهیه می‌کنند و اطلاعات بااهمیت را افشا نمی‌کنند. اگر سهم مدیران در سهام شرکت کم باشد، انتظار می‌رود مدیران شرکت در دستکارت‌تر باشند، زیرا نظارت سایر سهامداران بر آنها مستمر است؛ بنابراین، احتمال کمتری وجود دارد که صورت‌های مالی تجدید ارائه شوند و انتظار می‌رود اطلاعات مالی کمتر دچار اشتباهات یا تحریفات شود. وارفیلد و همکاران^{۳۶} (۱۹۹۵)، در پژوهشی با عنوان «مالکیت مدیریتی، انتخاب‌های حسابداری و شکل‌دهی سود» به این نتیجه رسیده‌اند در نمونه مورد مشاهده، رابطه منفی بین درصد مالکیت مدیریتی و مدیریت سود وجود دارد. آوایس گلزار و ونگ (۲۰۱۱)، تأثیر حاکمیت شرکتی را بر مدیریت سود در چین بررسی کردند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که ارتباط معناداری بین مالکیت مدیریتی و مدیریت سود وجود ندارد. ستایش و همکاران (۱۳۸۹)، نیز به بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی بر هموارسازی سود پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ترکیب هیئت‌مدیره، مالکیت نهادی، مالکیت مدیریتی، بر هموارسازی سود تأثیری ندارد.

بر این اساس، فرضیه ششم پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:

فرضیه ششم: بین مالکیت مدیریتی و مدیریت سود، رابطه معناداری وجود دارد.

۲.۹. حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره

در سال‌های اخیر به تنوع جنسیت در بین اعضای هیئت‌مدیره در ادبیات حاکمیت شرکتی و همچنین اثر حضور زنان در هیئت‌مدیره بر عملکرد شرکت‌ها تمرکز ویژه‌ای شده است. روز^{۳۷} (۲۰۰۷) املیا و سامی^{۳۸} (۲۰۱۰)، اثر زنان به‌عنوان عضو موظف یا عضوی از اعضای هیئت‌مدیره را روی عملکرد مالی شرکت‌ها و ارزش بازار بررسی کرده‌اند. بعضی از مطالعات حاکی از آن است که حضور زنان تأثیری بر عملکرد شرکت‌ها ندارد. واتسون^{۳۹} (۲۰۰۲)، در پژوهش خود هیچ تفاوتی بین زنان و مردان در کنترل شرکت پیدا نکرد. روز (۲۰۰۷)، نیز در پژوهش خود هیچ ارتباطی بین حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره و عملکرد شرکت نیافت. املیا و سامی (۲۰۱۰)، هم هیچ رابطه‌ای بین مدیریت سود و جنسیت اعضای هیئت‌مدیره نیافتند، اما آوایس گلزار و ونگ (۲۰۱۱)، ارتباط معناداری بین حضور زن در بین اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت

سود یافتند، بدین صورت که حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره باعث کاهش سطح مدیریت سود می‌شود. گراهام و ولبرن^{۴۰} (۱۹۹۹)، به این نتیجه رسیدند که حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره تأثیر مثبت بسزایی بر عملکرد کوتاه‌مدت شرکت‌ها نسبت به عملکرد بلندمدت آنها دارد. کریشنال و پارک^{۴۱} (۲۰۰۵)، نیز به این نتیجه رسیدند که بین حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره و عملکرد شرکت‌ها رابطه مثبت معناداری وجود دارد.

بر این اساس، فرضیه هفتم پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:
فرضیه هفتم: بین تعداد اعضای هیئت‌مدیره زن و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد.

۳. روش پژوهش

هدف اصلی این پژوهش کاربردی، بررسی رابطه بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. طرح پژوهش آن نیمه‌تجربی و با استفاده از رریکرد پس‌رویدادی است. از روش پس‌آزمون زمانی استفاده می‌شود که پژوهشگر پس از وقوع رویدادها به بررسی موضوع می‌پردازد. افزون بر آن امکان دستکاری متغیرهای مستقل وجود ندارد (نمازی، ۱۳۸۲).
اطلاعات مربوط به بخش مبانی نظری پژوهش، از مجلات و کتاب‌های معتبر تخصصی انگلیسی و فارسی استفاده شده است. داده‌های کمی پژوهش نیز از طریق مراجعه به صورت‌های مالی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران، نرم‌افزار تدبیرپرداز و سایر بانک‌های اطلاعاتی سازمان بورس اوراق بهادار تهران گردآوری شده است.

۴. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این پژوهش، تمامی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹ است.

شرکت‌های مورد بررسی با توجه به شرایط زیر انتخاب شدند:

۱. از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند.

۲. طی سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ نماد معاملاتی آنها از تابلوی بورس خارج نشده باشد.
  ۳. سال مالی خود را طی دوره‌های مورد نظر تغییر نداده باشند.
  ۴. اطلاعات مالی، به‌ویژه یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی در دسترس باشد.
  ۵. جزو شرکت‌های سرمایه‌گذاری، هلدینگ، بانک‌ها، واسطه‌گری و لیزینگ نباشند.
- با توجه به محدودیت‌های اعمال‌شده، تعداد ۷۷ شرکت انتخاب شدند که اطلاعات این شرکت‌ها از سازمان بورس اوراق بهادار تهران، سایت بورس اوراق بهادار تهران و نرم‌افزارهای دنا سهم، صحرآ و تدبیرپرداز جمع‌آوری شده است.

۵. تعریف متغیرهای پژوهش

۵.۱. متغیرهای مستقل

در این تحقیق با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته پیشین در ارتباط با ویژگی‌های هیئت‌مدیره، متغیرهای مستقل را انتخاب کردیم. از بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره، موارد زیر را برای آزمون فرضیه‌ها برگزیدیم: ۱. اندازه اعضای هیئت‌مدیره که در پژوهش لیپمن و لیپمن (۲۰۰۶) نیز استفاده شده است. ۲. نسبت تعداد مدیران غیرموظف به تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره که لین و وانگ (۲۰۱۰) به کار برده‌اند. ۳. دوگانگی وظیفه مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره، به وضعیتی اطلاق می‌شود که مدیرعامل رئیس هیئت‌مدیره هم باشد. این متغیر در پژوهش حساس یگانه و همکاران (۱۳۸۷) نیز به کار رفته است. ۴. تغییر هیئت‌مدیره که در پژوهش اسدی و منجق‌تپه (۱۳۹۰) استفاده شده است. ۵. دانش مالی هیئت‌مدیره. این متغیر در پژوهش هیلمن و پاترول (۲۰۰۰) نیز به کار برده شده است. ۶. نسبت مالکیت اعضای هیئت‌مدیره. به این معنا که این اعضا چه مقدار از سهام شرکت را تحت مالکیت خود دارند. این متغیر در پژوهش جلیپنک و استیورک (۲۰۰۹) هم استفاده شده است. ۷. تعداد زنان حاضر در بین اعضای هیئت‌مدیره. این متغیر در پژوهش جوکوس و همکاران (۲۰۱۱) نیز به کار برده شده است.

۵.۲. متغیر وابسته

در تحقیق حاضر، متغیر وابسته، مدیریت سود است. برای اندازه‌گیری این متغیر از مدل تعدیل‌شده جونز (۱۹۹۵) استفاده کرده‌ایم. اقدام تعهدی اختیاری اقلامی است که مدیریت بر آنها کنترل دارد و می‌تواند آنها را به تأخیر بیندازد یا حذف کند یا به سرعت ثبت و شناسایی کند. از آن جایی که اقدام تعهدی اختیاری در اختیار و قابل‌اعمال‌نظر توسط مدیریت است، از تعهدی‌های اختیاری به‌عنوان شاخصی در کشف مدیریت سود استفاده می‌شود (مشایخی و همکاران، ۱۳۸۴). در فرایند گزارشگری مالی بنگاه‌های اقتصادی، مدیران می‌توانند با استفاده از اقدام تعهدی اختیاری، مدیریت سود را اعمال کنند. نقطه شروع برای اندازه‌گیری اقدام تعهدی اختیاری، جمع کل اقدام تعهدی است. هیل (۱۹۸۵)، طی مطالعاتی در زمینه مدیریت سود با به‌کارگیری اقدام تعهدی برای کشف مدیریت سود اقدام به ارائه الگوهایی کرده است که در تحقیقات بعدی بارها آزمون شده‌اند. دیچو و همکاران (۱۹۹۵)، با ارائه الگویی که از آن پس ((الگوی تعدیل‌شده جونز)) نام گرفت این الگو را با الگوهای جونز، هیل، دی آنجلو و نیز الگوی صنعت مقایسه کردند و به این نتیجه رسیدند که الگوی تعدیل‌شده جونز از قدرت بیشتری برای کشف مدیریت سود در واحدهای تجاری برخوردار است. همچنین کوتاری و همکاران (۲۰۰۵)، الگوی ((تعدیل‌شده جونز^{۱۴})) با شاخص عملکرد)) را ارائه داده‌اند. الگوی مزبور با الگوی تعدیل‌شده جونز توسط انگ^{۱۵} (۲۰۰۹) مقایسه شده است که هر دو الگو نتایج یکسانی را ارائه کرده‌اند؛ بنابراین، در این پژوهش از الگوی تعدیل‌شده جونز برای بررسی مدیریت سود استفاده کرده‌ایم. در الگوی یادشده در اولین گام ارتباط مجموع اقدام تعهدی برای یک دوره زمانی مشخص که به ((دوره رویداد^{۱۶})) معروف است، با متغیرهای فروش، ناخالص اموال و ماشین‌آلات و تجهیزات به شرح زیر برآورد می‌شود:

$$\frac{TA_{it}}{A_{i(t-1)}} = \alpha_1 \left(\frac{1}{A_{i(t-1)}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{\Delta REV_{it}}{A_{i(t-1)}} \right) + \alpha_3 \left(\frac{PPE_{it}}{A_{i(t-1)}} \right) + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

در این رابطه TA معرف مجموع ارقام تعهدی است که به صورت زیر قابل محاسبه است:

$$TA_{it} = (\Delta CA_{it} - \Delta CASH_{it}) - (\Delta DCL_{it} - \Delta STD_{it}) - DEP_{it} \quad (2)$$

در معادله (۱) و (۲) متغیرها به شرح زیر هستند:

ΔCA_{it} : تغییر در دارایی‌های جاری سال جاری نسبت به سال قبل.

$\Delta CASH_{it}$: تغییر در وجه نقد سال جاری نسبت به سال قبل.

ΔDCL_{it} : تغییر در بدهی‌های سال جاری نسبت به سال قبل.

ΔSTD_{it} : تغییر در حصة کوتاه‌مدت بدهی‌های بلندمدت سال جاری نسبت به سال قبل.

DEP_{it} : هزینه استهلاک دارایی‌های مشهود و نامشهود سال جاری.

همچنین $A_i(t-1)$ مجموع دارایی‌های شرکت در سال قبل؛ ΔREV_{it} تفاوت فروش سال جاری نسبت به سال قبل؛ PPE_{it} اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات ناخالص؛ E_{it} خطای برآورد و $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ پارامترهای خاص شرکت است. پس از تخمین پارامترهای الگوی شماره (۱)، ارقام تعهدی غیراختیاری (NDA) به شرح زیر برای ((دوره برآورد)) محاسبه می‌شوند.

$$NDA_{it} = \alpha_1 \left(\frac{1}{A_{i(t-1)}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{A_i(t-1)} \right) + \alpha_3 \left(\frac{PPE_{it}}{A_{i(t-1)}} \right) \quad (3)$$

در مدل بالا، ΔREC_{it} معرف تغییر در خالص حساب‌های دریافتی سال جاری نسبت به سال قبل است.

در مرحله آخر ارقام تعهدی اختیاری، (DA) به شرح زیر محاسبه می‌شود:

$$DA_{it} = \frac{TA_{it}}{A_{i(t-1)}} - NDA_{it} \quad (4)$$

۵.۳. متغیرهای کنترلی

از بُعد نظری، برخی از پژوهشگران (کارلسون و باتالاه، ۱۹۹۷)، استدلال کرده‌اند که شرکت‌های بزرگ‌تر انگیزه بیشتری برای هموارسازی سود دارند زیرا نیاز آنها به گزارش سودهای هموار بیشتر است. به نظر می‌رسد بازده سهام می‌تواند به‌عنوان مؤلفه‌ای برای تعیین جهت و شدت مدیریت سود عمل کند، به این صورت که ممکن است مدیریت از بازده سهام فعلی شرکت به‌عنوان مبنای نحوه عمل خود در آینده

شرکت استفاده کند و سود را افزایش یا کاهش دهد و یا این تغییر را به چه میزان انجام دهد تا به بازده مورد نظر خود برسد (ملانظری و کریمی زند، ۱۳۸۶). پژوهشگرانی از جمله سوینی^{۴۶} (۱۹۹۴)، به این نتیجه رسیده‌اند که افزایش اهرم یا بدهی‌ها، توان شرکت‌ها را برای مدیریت سود افزایش می‌دهد زیرا مدیران شرکت‌ها انگیزه بیشتری دارند تا از طریق مدیریت سود، اعتباردهندگان را راضی نگه دارند. نظر به اینکه طبق پژوهش‌های ارائه‌شده، اندازه شرکت، نوع صنعت، بازده سهام و نسبت بدهی نیز ممکن است بر مدیریت سود مؤثر باشند، در این مطالعه نیز این متغیرها به‌عنوان متغیر کنترلی انتخاب شدند. این متغیرها در سایر پژوهش‌ها (به‌عنوان نمونه، آقایی و چالاک، ۱۳۸۹؛ لین و وانگ، ۲۰۱۰) نیز انتخاب شده‌اند.

در این پژوهش متغیر کنترلی صنعت به‌عنوان یک متغیر مصنوعی وارد مدل و به چهار طبقه اصلی طبقه‌بندی شده است. به دلیل کم بودن برخی شرکت‌ها در بعضی صنایع، صنایع مشابه در یک گروه قرار گرفته است. نحوه طبقه‌بندی هر یک از صنایع به شرح زیر است:

نگاره (۱): طبقه‌بندی صنایع

صنایع زیرگروه	صنعت
صنایع خودرو و ساخت قطعات، ماشین‌آلات، تجهیزات و دستگاه‌های برقی، صنایع فلزی.	۱
صنایع غذایی.	۲
صنایع شیمیایی، مواد دارویی.	۳
صنایع کانی و معدنی، صنایع سیمان و کاشی، سایر	۴

۶. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

در پژوهش حاضر، با توجه به نوع داده‌ها و روش‌های تجزیه و تحلیل موجود، برای بررسی عامل مؤثر درصد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره، اندازه اعضای هیئت‌مدیره، تغییر در بین اعضای هیئت‌مدیره، مدرک تحصیلی و دانش مالی اعضای هیئت‌مدیره، یکسان بودن رئیس هیئت‌مدیره و مدیرعامل، مالکیت مدیریتی، حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره و همچنین متغیر وابسته که مدیریت سود است از مدل رگرسیون زیر بر اساس روش حداقل مربعات معمولی استفاده می‌شود:

$$DA = \alpha + \beta_1 Dual + \beta_2 PNEEXEC + \beta_3 Financial\ Knowledge + \beta_4 Board\ Change + \beta_5 APD + \beta_6 Board\ Size + \beta_7 Women + \beta_8 Size\ Firm + \beta_9 Industry\ Dummy\ Variable + \beta_{10} Return + \beta_{11} Leverage$$

نگاره (۲) متغیرهای بالا را توضیح می‌دهد.

نگاره (۲). متغیرهای پژوهش

متغیر	تعریف متغیر
DA	مدیریت سود
Dual	چنانچه مدیرعامل رئیس هیئت‌مدیره نیز باشد، عدد صفر، در غیر این صورت عدد یک می‌گیرد.
PNEEXEC	نسبت اعضای غیرموظف (غیراجرائی) در هیئت‌مدیره
Financial Knowledge	در صورت وجود مدرک تحصیلی مالی در بین اعضای هیئت‌مدیره (حتی یک نفر) عدد یک، در غیر این صورت مقدار صفر اختیار می‌کند.
Board Change	اگر اعضای هیئت‌مدیره در طول یک سال گذشته تغییر نیافته‌اند عدد صفر، در غیر این صورت مقدار یک اختیار می‌کند.
APD	درصد مالکیت حقوقی اعضای هیئت‌مدیره از سهام شرکت
Board Size	اندازه اعضای هیئت‌مدیره
Women	تعداد زنان حاضر در بین اعضای هیئت‌مدیره
Size Firm	اندازه شرکت (لگاریتم طبیعی فروش)
Industry Dummy Variable	متغیر مجازی صنعت
Return	بازده سهام
Leverage	اهرم مالی (نسبت بدهی‌ها بر کل دارایی‌ها)

۷. یافته‌های پژوهش

۷.۱. آمار توصیفی

نگاره (۳) آمار توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

نگاره (۳): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد	حدانفل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	میانه
مدیریت سود	۲۲۹	-۲/۶۶۰	۰/۸۲	-۰/۵۶۶۸	۰/۵۶۱۱۶۷	-۰/۴۹۱
تعداد اعضای هیئت‌مدیره	۲۲۹	۱/۰۰۰	۷/۰۰۰	۵/۰۴۶۶	۰/۲۵۵۲۴	۵/۰۰
نسبت غیرموظف	۲۲۹	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۵۴۱۳	۰/۲۵۵۲۴	۰/۶۰۰
دورگانی و ذلیفه مدیرعامل	۲۲۴	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۱۱۱۵	۰/۳۲۱۵۱۸	۰/۰۰۰
مدیرک مالی	۱۲۹	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۸۳۷۴	۰/۳۷۲۲۹	۱/۰۰۰
تعداد زنان حاضر در هیئت‌مدیره	۳۰۵	۰/۰۰۰	۲/۰۰۰	۰/۰۸۵۲	-۰/۳۴۳۰۹	۰/۰۰۰
تغییر اعضای هیئت‌مدیره	۳۲۷	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۷۱۲۵	۰/۴۵۳۲۷	۱/۰۰۰
درصد مالکیت مدیریتی	۳۰۸	۰/۰۰۰	۹۹/۰۰۰	۶۵/۱۳۶۶	۲۴/۴۸۱۰۰	۷۰/۰۰۰
لگاریتم فروش	۲۲۹	۲/۷۸	۷/۹۲۰	۵/۵۵۶۲	۰/۶۳۴۶۴	۵/۴۸۷۹
صنعت ۱	۸۸	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۲۶۷۵	۰/۴۴۳۳۲	۰/۰۰۰
صنعت ۲	۳۲	۰/۰۰۰	۲/۰۰۰	۰/۱۹۱۵	۰/۵۹۳۵۴	۰/۰۰۰
صنعت ۳	۸۳	۰/۰۰۰	۲/۰۰۰	۰/۷۵۶۸	۱/۳۰۴۹۵	۰/۰۰۰
صنعت ۴	۱۲۹	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۳۸۳۰	۰/۴۸۶۸۵	۰/۰۰۰
بازده	۲۲۹	-۲/۷۵	۷/۰۰۰	۰/۱۴۸۷	۰/۴۲۱۶۶	۰/۰۹۴
نسبت بدهی	۲۲۹	-۳۹۷/۶۶	۴۶۳۲	۰/۶۱۳۸	۲۸/۲۱۰۸۰	۱/۹۶۵

میانگین لگاریتم مدیریت سود در حدود ۰۷٪- و میانه آن حدود ۰۵٪- است و نشانگر این است که مدیریت سود در اکثر شرکت‌ها بیشتر از میانه مدیریت سود است. انحراف معیار این متغیر نشان می‌دهد، پراکندگی مدیریت سود در میان شرکت‌ها زیاد است.

۷.۲. آزمون فرضیه اول

بین اندازه هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد. نگاره (۴) نتایج آزمون فرضیه اول را نشان می‌دهد. ابتدا باید معناداری کلی مدل رگرسیون آزمون شود که آماره F این آزمون را انجام می‌دهد. با توجه به سطح معناداری این آزمون، مشاهده می‌شود که رگرسیون در حالت کلی معنادار است. به عبارتی در این

حالت حداقل یکی از ضرایب جزئی متغیر مستقل و یا کنترلی رگرسیون غیر صفر است. برای مشخص شدن مقدار ضریب هر متغیر و سطح معناداری آن باید نگاره ضرایب جزئی رگرسیون بررسی شود.

با توجه به نگاره (۴)، ضرایب جزئی رگرسیون و سطح معناداری متغیر اندازه هیئت‌مدیره مشاهده می‌شود که سطح معناداری آن (۰/۹۱۲) بیشتر از ۰/۰۵ است و در نتیجه فرضیه اول پژوهش مبنی بر رابطه معنادار بین اندازه هیئت‌مدیره و مدیریت سود تأیید نمی‌شود. لازم به ذکر است که ضریب تعیین مدل رگرسیون (۰/۱۰۳) است که نشان می‌دهد تقریباً ۱۰ درصد تغییرات متغیر وابسته، توسط متغیرهای مستقل و کنترلی صورت می‌گیرد. همچنین ضریب دوربین واتسون (۱/۹۶) نیز نشان‌دهنده وجود نداشتن خودهمبستگی بین متغیرهای مستقل پژوهش است.

نگاره (۴): نتایج آزمون فرضیه اول

متغیرها	B	آماره t	معناداری	آماره‌های مدل کلی
مقدار ثابت	۰/۸۵۹	۱/۲۹۲	۰/۱۹۷	ضریب تعیین ۰/۱۰۳
اندازه هیئت‌مدیره	-۰/۰۱۴	-۰/۱۱۰	۰/۹۱۲	ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۰۸۴
نگارشم فروش	-۰/۲۴۶	-۴/۹۴	۰/۰۰۰	ضریب دوربین واتسون ۱/۹۶
صنعت ۱	۰/۱۴۰	۱/۷۸۱	۰/۰۷۶	آماره F ۵/۲۸
صنعت ۲	۰/۰۴۰	۰/۷۵۱	۰/۴۵۲	معناداری آماره ۰/۰۰۰
صنعت ۳	-۰/۰۶۳	-۲/۴۲۰	۰/۰۱۶	
بازده سرد سهام	۰/۰۷۷	۱/۰۴	۰/۲۹۵	
نسبت بدهی	-۰/۰۰۱	-۰/۱۱۰	۰/۹۱۲	

۷.۳. آزمون فرضیه دوم

بین نسبت تعداد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد.

نگاره (۵) نتایج آزمون فرضیه دوم را نشان می‌دهد. طبق این نگاره سطح معناداری آماره F معادل (۰/۰۰۰) کمتر از (۰/۰۰۵) و بیانگر معنادار بودن مدل کلی رگرسیون است و ضریب تعیین مدل نیز (۰/۱۳۱) است. با توجه به سطح معناداری ضریب جزئی

متغیر (۰/۰۰۱) نسبت تعداد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره مشاهده می‌شود که این متغیر رابطه معناداری با مدیریت سود دارد؛ بنابراین، فرضیه دوم مبنی بر وجود رابطه معنادار بین نسبت تعداد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت سود پذیرفته می‌شود. این رابطه از نوع منفی است یعنی هر چه نسبت تعداد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره افزایش یابد، مدیریت سود کاهش می‌یابد. ضریب دوربین واتسون (۱/۹۷) نیز حاکی از وجود نداشتن خودهمبستگی بین متغیرهای پژوهش است.

نگاره (۵): نتایج آزمون فرضیه دوم

متغیرها	B	آماره t	معناداری	آماره‌های مدل کلی
مقدار ثابت	۱/۰۵۰	۳۷۵۵	۰/۰۰۰	ضریب تعیین ۰/۱۳۱
اعضای غیر موظف هیئت‌مدیره	-۰/۳۷۸	-۲/۲۲۳	۰/۰۰۱	ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۱۱۲
لگاریتم فروش	-۰/۲۵۶	-۲/۲۴۷	۰/۰۰۰	ضریب دوربین واتسون ۱/۹۷
صنعت ۱	۰/۱۴۷	۱/۹۱۱	۰/۸۵۷	آماره F ۶/۹۳
صنعت ۲	۰/۰۲۱	۰/۳۹۵	۰/۶۹۳	معناداری آماره ۰/۰۰۰
صنعت ۳	-۰/۰۵۶	-۲/۲۱۹	۰/۰۲۷	
بازده سود سهام	۰/۰۲۱	۰/۹۸۷	۰/۳۲۴	
نسبت بدهی	-۰/۰۰۱	-۰/۸۶۲	۰/۴۴۶	

۷.۴. آزمون فرضیه سوم

بین جدایی مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره از یکدیگر و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد.

نگاره (۶) نتایج آزمون فرضیه سوم را نشان می‌دهد. طبق این نگاره سطح معناداری آماره F معادل (۰/۰۰۰)، بیانگر معنادار بودن مدل کنی رگرسیون است و ضریب تعیین مدل نیز (۰/۰۹۲) است. با توجه به سطح معناداری ضریب جزئی متغیر جدایی مدیرعامل و اعضای هیئت‌مدیره (۰/۵۴۱) مشاهده می‌شود که این متغیر رابطه معناداری با مدیریت سود ندارد. بنابراین فرضیه سوم تأیید نمی‌شود. ضریب دوربین واتسون (۱/۹۶) نیز وجود نداشتن خودهمبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

نگاره (۶): نتایج آزمون فرضیه سوم

متغیرها	B	آماره t	معناداری	آماره‌های مدل کلی
مقدار ثابت	۰/۶۹۹	۲/۴۷۵	۰/۰۱۴	ضریب تعیین
جلبی مدیرعامل و اعضای هیئت‌مدیره	-۰/۰۲۶	-۰/۶۱۲	۰/۵۴۱	ضریب تعیین تعدیل شده
نگاریم فروش	-۰/۲۲۸	-۴/۶۰۷	۰/۰۰۰	ضریب دورین واتسون
صنعت ۱	۰/۱۱۴	۱/۳۸۸	۰/۱۶۶	آماره F
صنعت ۲	۰/۰۴۴	۰/۸۲۸	۰/۴۰۸	معناداری آماره
صنعت ۳	-۰/۰۶۳	-۲/۴۰۸	۰/۰۱۷	
بازده سود سهام	۰/۰۸۱	۱/۰۸۸	۰/۲۷۸	
نسبت بدهی	-۰/۰۰۱	-۱/۱۸۰	۰/۲۲۹	

۷.۵. آزمون فرضیه چهارم

بین دانش مالی هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد. نگاره (۷) نتایج آزمون فرضیه چهارم را نشان می‌دهد. طبق این نگاره سطح معناداری آماره F معادل (۰/۰۱۲)، بیانگر معنادار بودن مدل کلی رگرسیون است و ضریب تعیین مدل نیز (۰/۱۴۵) است. با توجه به سطح معناداری ضریب جزئی متغیر دانش مالی (۰/۷۳۲) مشاهده می‌شود که این متغیر رابطه معناداری با مدیریت سود ندارد و بنابراین فرضیه چهارم تأیید نمی‌شود. ضریب دورین واتسون (۱/۹۴) نیز وجود نداشته‌ن خودهمبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

نگاره (۷): نتایج آزمون فرضیه چهارم

متغیرها	B	آماره t	معناداری	آماره‌های مدل کلی
مقدار ثابت	۰/۸۷۴	۲/۱۴۹	۰/۰۳۴	ضریب تعیین ۰/۱۱۵
دانش مالی	-۰/۰۴۴	-۰/۳۴۳	۰/۸۳۲	ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۰۹۲
لگاریتم فروش	-۰/۲۷۹	-۳/۷۳۸	۰/۰۰۰	ضریب دوربین واتسون ۱/۹۴
صنعت ۱	۰/۲۵۵	۲/۱۹۹	۰/۰۳۰	آماره F ۲/۸۳۵
صنعت ۲	۰/۱۴۸	۱/۱۲۱	۰/۲۶۵	معناداری آماره ۰/۰۱۲
صنعت ۳	-۰/۰۶۴	-۰/۳۵۲	۰/۷۲۵	
بازده سود سهام	۰/۰۵۰	۰/۲۷۱	۰/۷۸۷	
نسبت بدهی	-۰/۰۰۱	-۰/۷۹۲	۰/۴۳۰	

۷.۶. آزمون فرضیه پنجم

بین تغییر در اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد. نگاره (۸) نتایج آزمون فرضیه پنجم را نشان می‌دهد. طبق این نگاره سطح معناداری آماره F معادل (۰/۰۰۰)، بیانگر معنادار بودن مدل کلی رگرسیون است و ضریب تعیین مدل نیز (۰/۱۰۶) است. با توجه به سطح معناداری ضریب جزئی متغیر تغییر در اعضای هیئت‌مدیره (۰/۵۷۳) مشاهده می‌شود که این متغیر رابطه معناداری با مدیریت سود ندارد بنابراین فرضیه پنجم تأیید نمی‌شود. ضریب دوربین واتسون (۱/۹۶) نیز وجود نداشتن خودهمبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

نگاره (۸): نتایج آزمون فرضیه پنجم

متغیرها	B	آماره t	معناداری	آماره‌های مدل کلی
مقدار ثابت	۰/۷۸۷	۲/۸۷۰	۰/۰۰۴	ضریب تعیین ۰/۱۰۶
تغییر در اعضای هیئت‌مدیره	-۰/۰۳۸	-۰/۵۶۵	۰/۵۷۳	ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۰۸۴
لگاریتم فروش	۰/۲۴۰	-۴/۷۱۳	۰/۰۰۰	ضریب دوربین واتسون ۱/۹۶
صنعت ۱	۰/۱۳۹	۱/۷۵۸	۰/۰۸۰	آماره F ۵/۲۸۸
صنعت ۲	۰/۰۳۹	۰/۷۳۱	۰/۴۶۵	معناداری آماره ۰/۰۰۰
صنعت ۳	-۰/۰۶۴	-۲/۴۷۱	۰/۰۱۴	
بازده سود سهام	۰/۰۷۹	۱/۰۷۲	۰/۲۸۵	
نسبت بدهی	-۰/۰۰۱	-۱/۱۳۲	۰/۲۵۸	

۷.۷. آزمون فرضیه ششم

بین درصد مالکیت مدیران و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد. نگاره (۹) نتایج آزمون فرضیه ششم را نشان می‌دهد. طبق این نگاره سطح معناداری آماره F معادل (۰/۰۰۰)، بیانگر معنادار بودن مدل کلی رگرسیون است و ضریب تعیین مدل نیز (۰/۹۸) است. با توجه به سطح معناداری ضریب جزئی متغیر درصد مالکیت مدیران (۰/۹۹۰) مشاهده می‌شود که این متغیر رابطه معناداری با مدیریت سود ندارد و لذا فرضیه ششم تأیید نمی‌شود. ضریب دوربین واتسون (۲/۰۱) نیز وجود نداشتن خودهمبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

نگاره (۹): نتایج آزمون فرضیه ششم

متغیرها	B	آماره F	معناداری	آماره‌های مدل کلی
مقدار ثابت	۰/۷۵۱	۲/۵۹۴	۰/۰۱۰	۰/۰۹۸
درصد مالکیت مدیران	-۰/۰۰۰۱	-۰/۰۱۲	۰/۹۹۰	۰/۰۷۷
لگاریتم فروش	-۰/۲۴۰	-۴/۵۲۹	۰/۰۰۰	۲/۰۱۴
صنعت ۱	۰/۱۲۸	۱/۶۱۶	۰/۰۹۷	آماره F ۴/۷۷۵
صنعت ۲	۰/۰۴۸	۰/۷۶۸	۰/۴۴۳	معناداری آماره ۰/۰۰۰
صنعت ۳	-۰/۰۶۰	-۲/۲۴۶	۰/۰۲۵	
بازده سود سهام	۰/۰۷۶	۱/۰۱۲	۰/۳۱۲	
نسبت بدهی	-۰/۰۰۰۱	-۰/۹۹۴	۰/۳۲۱	

۷.۸. آزمون فرضیه هفتم

بین تعداد زنان هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد. نگاره (۱۰) نتایج آزمون فرضیه هفتم را نشان می‌دهد. طبق این نگاره سطح معناداری آماره F معادل (۰/۰۰۰)، بیانگر معنادار بودن مدل کلی رگرسیون است و ضریب تعیین مدل نیز (۰/۱۳۷) است. با توجه به سطح معناداری ضریب جزئی متغیر تعداد زنان در هیئت‌مدیره (۰/۰۰۱) مشاهده می‌شود که این متغیر رابطه معناداری با مدیریت سود دارد بنابراین فرضیه هشتم مبنی بر وجود رابطه معنادار بین تعداد زنان هیئت‌مدیره و مدیریت سود تأیید می‌شود. این رابطه نیز از نوع مثبت است یعنی هر چه تعداد زنان هیئت‌مدیره

افزایش یابد، مدیریت سود نیز افزایش می‌یابد. ضریب دورین واتسون (۱/۹۳) نیز نشان‌دهنده وجود نداشتن خودهمبستگی بین متغیرهای پژوهش است.

نگاره (۱۰): نتایج آزمون فرضیه مفتم

متغیرها	B	آماره t	معناداری	آماره‌های مدل کلی
مقدار ثابت	۱/۸۲۴	۲/۹۲۳	۰/۰۰۴	ضریب تعیین ۰/۱۳۷
تعداد زنان	۱/۲۹۳	۳/۲۲۷	۰/۰۰۹	ضریب تعیین تعدیل‌شده ۰/۱۱۶
لگاریتم فروش	-۱/۲۵۹	-۵/۱۷۱	۰/۰۰۰	ضریب دورین واتسون ۱/۹۳
صنعت ۱	۰/۱۵۴	۱/۸۶۷	۰/۰۶۳	آماره F ۶/۷۱۶
صنعت ۲	۰/۰۴۴	۰/۸۷۱	۰/۴۴۱	معناداری آماره ۰/۰۰۰
صنعت ۳	-۰/۰۵۶	-۲/۰۹۰	۰/۰۳۷	
بازده سود سهام	۰/۰۹۰	۱/۲۰۷	۰/۲۶۸	
نسبت بدهی	-۰/۰۰۱	-۱/۱۷۲	۰/۲۴۲	

۸. بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش، بررسی رابطه بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. نمونه مورد مطالعه شامل ۷۷ شرکت طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹، در سطح کل و در سطح صنایع مطالعه شده است. ویژگی‌های هیئت‌مدیره از نظر اندازه اعضای هیئت‌مدیره، درصد اعضای غیرموظف نسبت به کل اعضای هیئت‌مدیره، درگانگی وظیفه مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره، تغییر هیئت‌مدیره، دانش مالی هیئت‌مدیره، مالکیت مدیریتی و حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره بررسی شده است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش، بیانگر این مطلب است که از بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره، نسبت تعداد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به تعداد کل اعضای هیئت‌مدیره با مدیریت سود رابطه معناداری وجود دارد و این ارتباط به صورت منفی است. بدین معنا که در شرکت‌هایی که نسبت اعضای غیرموظف آن بیشتر است، مدیریت سود کمتر صورت می‌گیرد. این ارتباط ممکن است ناشی از افزایش نظارت و استقلال اعضای هیئت‌مدیره باشد؛ بنابراین، انگیزه‌های مدیریت سود کاهش می‌یابد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های، چتروو و

همکاران (۲۰۰۱)؛ پیسنل و همکاران (۲۰۰۵)؛ نیز چانگ و سان (۲۰۰۸)، هم‌خوانی دارد. همچنین حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره با مدیریت سود ارتباط معناداری دارد و این ارتباط به شکل مثبت است؛ بدین معنا که شرکت‌هایی که در آن حضور زنان در بین اعضای هیئت‌مدیره بیشتر است، مدیریت سود نیز بیشتر است. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های املیا و سامی (۲۰۱۰)؛ آوایس گلزار و ونگ (۲۰۱۱) هم‌خوانی ندارد. این نتیجه شاید به دلیل افزایش حضور زنان در عرصه مدیریتی در سال‌های اخیر باشد زیرا در این سال‌ها نسبت دانشجویان دختر به کل دانشجویان در رشته‌های مالی در دانشگاه‌ها بسیار بیشتر از پیش شده است. بین سایر ویژگی‌های هیئت‌مدیره یعنی اندازه اعضای هیئت‌مدیره با مدیریت سود رابطه معناداری مشاهده نشد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های رشیدا و فیروزانا (۲۰۰۶)؛ پیسنل و همکاران (۲۰۰۵)؛ زی و همکاران (۲۰۰۳) هم‌خوانی ندارد و با نتایج پژوهش برادبوری و همکاران (۲۰۰۶) همسان است. بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و رئیس هیئت‌مدیره با مدیریت سود ارتباط معناداری یافت نشد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های کورنت و مارکوس (۲۰۰۸)؛ دیویدسون و همکاران (۲۰۰۵)؛ رشیدا و فیروزانا (۲۰۰۶) هم‌خوانی دارد و با نتیجه پژوهش آوایس گلزار و ونگ (۲۰۱۱) هم‌خوانی ندارد. بین تغییر هیئت‌مدیره و مدیریت سود ارتباط معناداری مشاهده نشد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های الیوت و شو (۱۹۸۸) هم‌خوانی ندارد. بین دانش مالی اعضای هیئت‌مدیره و مدیریت سود ارتباط معناداری مشاهده نشد. این نتیجه با نتایج پژوهش حافیزا و سوسلا (۲۰۰۸) هم‌خوانی دارد. بین مالکیت مدیریتی با مدیریت سود رابطه معناداری یافت نشد، اما این نتیجه با نتیجه پژوهش آوایس گلزار و ونگ (۲۰۱۱) هم‌خوانی دارد؛ بنابراین، از بین هفت ویژگی اصلی هیئت‌مدیره که بررسی شد، تنها دو مورد دارای ارتباط معناداری با مدیریت سود است. به نظر می‌رسد اهمیت ویژگی استقلال هیئت‌مدیره بیشتر از سایر ویژگی‌هاست، زیرا انگیزه مدیریت سود را کاهش می‌دهد. این نتایج ممکن است سهامداران را به انتخاب هیئت‌مدیره مطلوب‌تر هدایت کند، به این معنا که هر چه نسبت اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به کل اعضای هیئت‌مدیره بیشتر باشد، احتمال انجام مدیریت سود در شرکت کمتر می‌شود. دلیل ارتباط نداشتن سایر ویژگی‌ها با مدیریت سود، احتمالاً ناشی از بزرگتر شدن سازمان‌ها و تمرکز مالکیت دولتی در شرکت‌های مورد بررسی و

انگیزه‌ها و استراتژی‌های متفاوت گروه‌های ذی‌نفع در این شرکت‌ها برای سرمایه‌گذاری و راهبری تلاش‌های شرکت است که باعث می‌شود نقش هیئت‌مدیره در تعیین خط‌مشی‌های مدیریتی بسیار کم‌رنگ شود.

۹. پیشنهادهای کاربردی پژوهش

پیشنهاد می‌شود با گسترش مطالعات و ادبیات نظری حاکمیت شرکتی، فعالان بورس، اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌ها، سهامداران، مؤسسات حسابرسی، پژوهشگران و غیره با مباحث حاکمیت شرکتی بیشتر آشنا شوند تا بتوانند به نحو مناسبی به ایفای نقش در حاکمیت شرکتی و در نتیجه تأثیر بر افزایش کیفیت گزارشگری مالی شرکت‌ها بپردازند. همچنین با توجه به نتایج این تحقیق و سایر تحقیقات داخلی مبنی بر وجود پدیده مدیریت سود در شرکت‌های ایرانی پذیرفته‌شده در بورس، پیشنهاد می‌شود در صورت امکان، در استفاده از مدل‌های پیش‌بینی ورشکستگی که مبتنی بر استفاده از ارقام حسابداری (به ویژه مبلغ سود) هستند، احتیاط‌ها و تعدیل‌های (بازنگری‌های) لازم صورت گیرد.

۱۰. پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

موارد زیر برای پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌شود:

۱. تکرار این تحقیق با در نظر گرفتن یک رویداد خاص مانند عرضه اولیه سهام یا سایر مسائل سیاسی اقتصادی و مؤثر بر عملکرد فرصت‌طلبانه مدیران برای مدیریت سود.
۲. مطالعه تأثیر نوع هر صنعت به صورت جداگانه بر رابطه بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره و مدیریت سود.
۳. تکرار این مقاله با استفاده از مدل‌های دیگر برای برآورد ارقام تعهدی اختیاری.
۴. بررسی سایر ویژگی‌های هیئت‌مدیره از قبیل سن و تصدی اعضای هیئت‌مدیره روی مدیریت سود.
۵. بررسی تأثیر توانایی حرفه‌ای یا تجربه افراد هیئت‌مدیره (در زمینه‌هایی بجز ابعاد مالی) روی مدیریت سود.

۱۱. محدودیت‌های پژوهش

اطلاعات مرتبط با هیئت‌مدیره، از صورت‌های مالی و گزارش‌های هیئت‌مدیره جمع‌آوری شده است. گزارش‌های هیئت‌مدیره قبل از سال ۸۸ دارای فرمت خاصی نبوده، شرکت‌ها اطلاعات مختلف را به صورت فضاوتی در این گزارش‌ها ارائه می‌کردند. به‌عنوان نمونه اطلاعات مرتبط با نمایندگی اعضای هیئت‌مدیره در گزارش‌های برخی از شرکت‌ها به صورت مناسب افشا نشده است و هر چه به گذشته برمی‌گردیم، این محدودیت بیشتر می‌شود. به همین دلیل برخی اطلاعات این پژوهش از قبیل "تعداد اعضای غیر موظف هیئت‌مدیره، درصد مالکیت مدیریتی، دوگانگی وظیفه مدیرعامل، دانش هیئت‌مدیره" قابلیت جمع‌آوری کامل از این گزارش‌ها را نداشته‌اند در صورتی که این اطلاعات به صورت کامل (از طریق پرسش‌نامه) جمع‌آوری شوند ممکن است نتایج پژوهش تغییر کند.

به علت وجود محدودیت‌ها، از برخی صنایع، تعداد کمی از شرکت‌ها انتخاب شده‌اند به همین علت چند صنعت را در یک گروه بررسی کرده‌ایم. در صورت بررسی صنایع به صورت متفاوت و تغییر گروه‌بندی‌ها، امکان دستیابی به نتایج متفاوت وجود دارد.

یادداشت‌ها:

1. Jensen
2. Meckling
3. Agency Theory
4. Giedsdal
5. J.Coffee
6. Blue Ribbon Committee (BRC)
7. Corporate Governance
8. Opportunistic Behavior
9. Ambrose & Bian
10. Levitt
11. General Accepted Accounting Principles
12. Accrual Accounting
13. Menon
14. Peasnell et al.
15. Xie et al.
16. Bradbury et al.
17. Davidson et al.
18. Chtourou et al.
19. Chang
20. Suu
21. Lin & Wang
22. La Porta et al.
23. Cornett & Marcus
24. Rashidah
25. Fairuzana
26. Awais Guizar & Wang
27. Financial Knowledge
28. Kaplan
29. Minton
30. Park & Shin
31. Hafiza & Susela
32. Moore
33. Elliott & Shaw
34. Managerial Ownership
35. Fan
36. Warfield et al.
37. Rose
38. Emilia & Sami
39. Watson
40. Graham & Welbourn
41. Krishnan & Park
42. Jones
43. Ung
44. Event period
45. Carlson & Bathala
46. Sweeney

منابع و مأخذ

۱. اسدی، غلامحسین؛ و وحید متقی منجق تپه (۱۳۹۰). بررسی تأثیر تغییر مدیریت بر مدیریت سود، چشم‌انداز مدیریت مالی و حسابداری، شماره ۱، ۹۷-۱۱۶.
۲. آقایی، محمدعلی؛ و پری جالاک (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین ویژگی‌های حاکمیت شرکتی و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۴، ۷۸-۵۱.
۳. حساس یگانه، یحیی؛ شعری، صابر؛ و سید حسین خسرو نژاد (۱۳۸۷). رابطه سازوکارهای حاکمیت شرکتی، نسبت بدهی‌ها و اندازه شرکت با مدیریت سود، مطالعات حسابداری، شماره ۲۴، ۷۹-۱۱۵.
۴. حساس یگانه، یحیی؛ و رافیک باغومیان (۱۳۸۵). نقش هیئت‌مدیره در حاکمیت شرکتی، ماهنامه حسابداری، سال ۲۱، شماره ۱۷۴، ۳۳-۳۰، ۶۵-۶۰ و ۸۱.
۵. حساس یگانه، یحیی؛ و ترگس یزدانیان (۱۳۸۶). تأثیر حاکمیت شرکتی بر کاهش مدیریت سود، مطالعات حسابداری، شماره ۱۷، ۱۷۲-۱۵۱.
۶. خانی، عبدالله (۱۳۸۲). مدیریت سود و پاداش مدیران: مطالعه‌ای برای شفاف‌سازی اطلاعات مالی، رساله دکتری دانشکده حسابداری و مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی.
۷. خدمتی همپا، حسین (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین حاکمیت شرکتی و هموارسازی سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، رساله کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
۸. ستایش، محمدحسین؛ قربانی، اصفه؛ و مریم گل‌محمدی (۱۳۸۹). بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی بر هموارسازی سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، تحقیقات حسابداری، شماره ۷، ۵۱-۳۴.
۹. عباس‌زاده، محمدرضا؛ و هاشم منظرزاده (۱۳۹۰). بررسی احتمال صدور گزارش مقبول حسابرسان مستقل با استفاده از خصوصیات هیئت مدیره شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۸، شماره ۳، ۹۵-۱۱۲.
۱۰. مشایخی، بیتا؛ مهرانی، ساسان؛ مهرانی، کاوه؛ و غلامرضا کرمی (۱۳۸۴). نقش اقلام تعهدی اختیاری در مدیریت سود، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۲، ۷۴-۷۱.
۱۱. ملاطری، مهناز؛ و ساناز کرمی (۱۳۸۶). بررسی رابطه بین هموارسازی سود با اندازه شرکت و نوع صنعت در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۷، ۱۰۰-۸۳.

۱۲. نمازی، محمد (۱۳۸۲). نقش پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی، *مجله جغرافیا و توسعه*، مجله علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان، بهار و تابستان، صفحات ۸۷-۷۳.
۱۳. نمازی، محمد (۱۳۸۴). بررسی کاربردهای تئوری نمایندگی در حسابداری مدیریت، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره ۲۲، شماره ۲، ۱۶۶-۱۴۷.
۱۴. نمازی، محمد؛ و محمد مفرد مهارلوئی (۱۳۹۰). بررسی تأثیر حدود عملیات شرکت بر ساختار هیات مدیره (مورد مطالعه: شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران)، *فصلنامه دانش حسابداری*، سال دوم، شماره ۷، ۲۵-۷.
15. Ambrose, B. and Bian, X. (2010). "Stock Market Information and REIT Earnings Management", *Journal of Real Estate Research*, Vol. 32, No. 1, 101-137.
16. Awais Gulzar, M., and Wang, Z. "Corporate governance characteristics and earnings management: Empirical evidence from Chinese listed firms." *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, Vol. 1. 133-151.
17. Biao Xie, Wallace N. Davidson and Peter J DaDalt, (2003). "Earnings management and corporate governance: The role of the board and the audit committee." *Journal of Corporate Finance*, Vol. 9, 295-316.
18. Bradbury, M., Mak, Y., and Tan, S. M. (2006). "Board characteristics, audit committee characteristics, and abnormal accruals." *Pacific Accounting Review*, Vol. 18, 47- 68
19. Carlson, S. J. and Bathala, C.T. (1997). "Ownership differences and firms income smoothing behavior", *Journal of Business Finance and Accounting*, Vol. 24, 179.
20. Chang, J.Ch., Sun, H.L.(2008). "The relation between earning informativeness, earnings management and corporate governance in the pre- and post-SOX periods." *Working Paper*, SSRN working paper.
21. Chtourou, S.M., Bedard, J. and Courteau, L. (2001). "Corporate governance and earnings Management." *Working paper*, University of Laval Canada.
22. Coffee, J. (2003). "What caused Enron? A capsule social and economic history of the 1990's." *Working Paper*. Columbia Law School.
23. Cornett, M., Marcus, A. and Tehranian, H. (2008). "Corporate governance and pay-for-performance: The impact of earnings management." *Journal of Financial Economics*, Vol. 87, 357-373.
24. Davidson, R., Goodwin-Stewart, J., & Kent, P. (2005). "Internal governance structures and earnings management." *Accounting and Finance*, Vol. 45, 241-267.
25. DeAngelo L. E. (1988). "Managerial competition, information costs, and corporate governance: The use of accounting performance measures in proxy contests." *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 10, 3-36.
26. Dechow P., Sloan G., and Sweeney A. (1995), "Detecting earnings management", *The Accounting Review*, Vol. 70 No. 2, 193-225.

27. Emilia Peni, Sami Vähimaa, (2010) "Female executives and earnings management." *Managerial Finance*, Vol. 36, 629 – 645.
28. Elliott, J., and Shaw W. (1988). "Write-Offs as accounting procedures to manage perceptions." *Journal of Accounting Research*, Vol. 26, 91-119.
29. Fan, J. P. and T. J. Wong (2002). "Corporate ownership structure and the informativeness of accounting earnings in east Asia." *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 33, 401-426.
30. Giedsdal, F. (1981). "Accounting for stewardship." *Journal of Accounting Research*, Spring, 208-31.
31. Graham, M. E., and Welbourne, T.M. (1999). "Gain sharing and women's and men's relative pay satisfaction." *Journal Organizational Behavior*, Vol. 20, 1027-1043.
32. Gulzar, MA. and Wang, Z. (2011). "Corporate governance characteristics and earnings management: Empirical evidence from Chinese listed firms." *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, Vol. 1, No. 1, 133-151.
33. Hafiza Aishah, H. and Susela Devi, S. (2008). "Board independence, expertise and earnings quality: Malaysian evidence." *Proceeding Accounting Association of Australia and New Zealand Conference, Sydney, Australia*.
34. Healy P.M. (1985). "The Effect of bonus schemes on accounting decisions." *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 7, 85-107.
35. Jelinek, K. and Stuerke, P. S., (2009). "The nonlinear relation between agency costs and managerial equity ownership, evidence of decreasing benefits of increasing ownership." *International Journal of Managerial Finance*, Vol. 5, 156-178.
36. Jensen, M., and Meckling, W. (1976). "Theory of the firm: Management behavior, agency costs, and ownership structure." *Journal of Financial Economics*, Vol. 3, 305-360.
37. Jurkus, A. F.; Park, J. C. and Woodard, L. S. (2011). "Women in top management and agency costs." *Journal of Business Research*, Vol. 64, 180-186.
38. Kaplan, S. and B. Minton. (1994). "Appointment of outsiders to Japanese boards: Determinants and implications for managers." *Journal of Financial Economics*, Vol. 36, 225-57.
39. Kiel, G. and Nicholson, G (2003) "Board composition and corporate performance." *Corporate Governance*, Vol. 11, No. 3, 189-205.
40. Kothari, S., Leone, A. and Wasley, C. (2005). "Performance Matched Discretionary Accrual Measures." *Journal of Accounting & Economics*, Vol. 39, 163-197.
41. Krishnan Hema A. and Park Daewoo (2005). "A few good women-on top management teams." *Journal of Business Research*, Vol. 58, No. 12, 1712-1720.
42. La Porta, R.; Lopez-De-Silanes, F. and A. Shleifer (1999). "Corporate ownership around the world." *Journal of Finance*, Vol. 2, 471-517.
43. Limpan, F. and Lipman, L. (2006). "Corporate governance best practices: Strategies for public, private and not-for-profit organizations. John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, New Jersey.
44. Lin, Feng-li and Wang, Shiao yu (2010). "Characteristics of the board of directors and earnings management in taiwan - application of panel smooth transition regression model." *International Journal of Economics*, Vol. 4, No. 1, 9-23.

45. Mashayekhi, B. (2007). "Characteristics and firms board of director discretionary accruals management: The case of Iran." *Fifth International Business Research Conference*, Dubai, United Arab Emirates.
46. Menon, K. and Williams, J (1994). "The use of audit committee for monitoring." *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 13, No. 2, 121-140.
47. Moore M. (1973). "Management changes and discretionary accounting decisions", *Journal of Accounting Research*, Vol. 11, 100-107.
48. Namazi, M. and Khansalar, A. (2011), "An Investigation of the Income Smoothing Behavior of Growth and Value Firms." *International Business Research*, Vol. 4, No. 4, 84-93.
49. Park, Y.W. and Shin, H.H. (2004), "Board composition and earnings management in Canada." *Journal of Corporate Finance*, Vol. 10, 431-457.
50. Peasnell, K.V., Pope, P.F. and Young, S. (2005). "Board monitoring and earnings management: Do outside directors influence abnormal accruals?." *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, Vol. 7, No. 8 1311-1346.
51. Rashidah Abdul Rahman and Fairuzana Haneem Mohamed Ali (2006). "Board, audit committee, culture and earnings management: Malaysian evidence." *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21, No. 7. 783-804.
52. Rose, C. (2007). "Does female board representation influence firm performance? The Danish evidence." *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 15 No. 2, 404-413.
53. Securities and Exchange Commission (SEC) (2003). "Standards relating to listed company auditor committee: Final rules (April) release." No. 338220. Washington DC, Government Printing Office.
54. Sweeney, A.(1994). "Debt covenant violation and managers accounting responses." *Journal of Accounting And Economics*, Vol. 17, 281-308.
55. Teoh, Siew Hong, Ivo Welch, and Wong, T.J. (1998). "Earnings management and the underperformance of seasoned equity offerings." *Journal of Financial Economics*, Vol. 50, No. 1, 63-99.
56. Ung D. (2009). "Earnings Management Surrounding CEO changes in the Netherlands" *Master Thesis*, Erasmus University Rotterdam, Erasmus School of Economics.
57. Wang, C. S., Tung, S., Lin C. C., Lan-Fen, W., Ching-Hui, I. (2010). "Earnings management using asset sales: Interesting issues for further study under unique institutional settings." *International Journal of Accounting and Information Management*, Vol. 18 , 237 - 251.
58. Warfield, T. D., J. J. Wild, and K. L Wild (1995). "Managerial ownership, accounting choices and informativeness of earnings." *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 20, 61-91.
59. Watson, J. (2002). "Comparing the performance of male- and female-controlled businesses: Relating outputs to inputs." *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 26 No. 3, 91-100.